

Svatba, manželství a rodinná výchova ve světle lidové tradice – a současná situace

Jarmila Pospíšilová
Veselí nad Moravou

Zvolila jsem toto téma jako dcera jižní Moravy, kraje, kde se stále ještě vyšívají kroje, hrají muziky, staví kapličky a vyřezávají Boží muka. Naši opilci cestou z hospody zpívají čistý folklór.

V dětství jsem v humně mojí babičky lezla na meruňku přes smírčí kámen, který byl postaven v roce 1777 jako součást trestu na místě, kde byl o pouti a hodech zastřelen pavlovskými občany Jan Vykydal z Kobylí. Patřilo to k našemu životu tak samozřejmě jako svatby, křtiny, pohřby, poutě, ale taky draní peří, zabijačky, vinobraní, hody. Avšak nečekejte etnografickou studii roku na vsi. Podtitul mé přednášky zní: **Terapeutické prvky v lidové tradici**. Systemické zákonitosti s ní totiž podivuhodně rezonují.

Jak tedy vypadaly sňatky „po našem“: Není pravda, že se dříve uzavíraly jako formalita a především kvůli majetku. Ne častěji než dnes. Srdce dětí a jeho volba byly většinou respektovány. Potíž nastala, když byli mladí lidé jiného vyznání nebo z jiného společenského okruhu. Naši předkové věděli, že každá oblast lidského života, která nebude u manželů ve shodě či rovnováze, zmenší naději svazku na šťastnou budoucnost.

Svatby se pořádaly po žních a vinobraní, kdy byl všeho dostatek, úroda byla sklizená, domácí zvířectvo vykrmené, víno vykvašené, pálenka vypálená, nikdy ne v adventu a v pústu (také květen nebyl vhodný sňatečný měsíc), tedy ve shodě s řádem přírodním i církevním. Vždy předcházely ohlášky - tři neděle po sobě oznamoval farář při mši svaté jména snoubenců, jména jejich rodičů, příjmení matky za svobodna, jejich bydliště a majetkové poměry (láník, pololáník, chalupník), případně zaměstnání. Kromě prostého informování veřejnosti nepochybně sloužila tato praxe jako prevence skrytě příbuzenských sňatků. (Nezbývá než doufat, že internet všechno ví a lidem počatým anonymně v rozmnožovacím ústavu tuto službu poskytne.).

Snoubenci žili do posledního dne ve svých původních rodinách. Nebylo slýcháno, aby **dovoleně** a s vědomím jedněch nebo druhých rodičů strávili spolu noc v domě jednoho z nich, ani s rodinou svého nastávajícího nestolovali. Pod okénky byly vystáté dülky a mamičky měly tenké spaní.

Na svatbu muselo být pozváno veškeré příbuzenstvo, kmotři a kmotřenky a také nejbližší sousedé, kteří se započítávali jako příbuzní. Zvací řeč vypadala například takto: *„Milí přátelé, odpusťte nám, že do vašich příbytků vstoupujeme. Ale není to*

z vůle naší, ale z vůle Pána Boha a z vůle novomanželů, kerí vás prosá, abyste jich ve stredu do chrámu Páně doprovodili a pak jejich milými hostmi byli. Pochválen bud' Ježíš Kristus." (Verze z Kuželova.). Někoho nepozvat mohlo být špatné znamení (viz pohádku, která nás víc než o síle kletby nepozvané sudičky poučuje o síle vyloučení).

Den před svatbou se mladí každý zvlášť loučili spolu s přáteli a rodinou se svobodou na „svíci“. Do společenství svobodných vrstevníků již více patřit nebudou. Změna životního stylu po svatbě byla podstatná. Mladý ženáč již nemohl obrážet tancovačky v okolí s partou kamarádů, a pokud ano, vědělo se, že nedělá dobře. (Rozhodně se nepřemítalo o tom, co jeho žena dělá špatně, že se jí muž neдрží doma.).

Ráno v den svatby ženy nastrojily nevěstu do svatebního kroje. Ženich před odchodem z domu **poklekl** před svými rodiči a za přítomnosti družby je požádal: *„V tento, pro mňa tak významný deň vám děkuju, mamičko a tatičku za vaše vychování, za lásku, probdělé noci při mém vychovávaňu a prosím vás, abyste ně odpustili, jestli sem vám někdy v životě ublížil, a dali ně své rodičovské požehnání.*“ Rodiče jej přežehnali křížem na čelo a průvod s muzikou se vydal do domu nevěsty. Také ona žádala svoje rodiče: *„Tatičku, mamičko, prosím vás pro milosrdenství Boží, co sem vám kdy ublížila a vás v něčem rozhněvala alebo kdy v čem neposlechla, žádám vás srdečně, odpustte mně*“ . Potom oba snoubenci poklekl před rodiči nevěsty, ženich jim poděkoval za jejich dceru a oba dostali požehnání. Před odchodem do kostela podával družba výklad o stvoření Evy a ustanovení manželství dle Písma svatého a pak už se s muzikou a průvodem šlo pěšky k oltáři před zraky celé obce za přísného dohledu kostelových bab, které kontrolovaly, jestli se nevěstě sukně vpředu náhodou nezkracuje.

Po příchodu z obřadu domů představoval družba novomanžele rodičům nevěsty slovy: *„Drazí naši přátelé, u svatého Matouše čtete v kapitole 25. veršu 14 – 27 o člověku, kerý vycházeje na cesty rozdělil měni svým služebníkom, aby s ním podle schopností hospodárili. Tak aj já sem z vašich rukú přijal jednu hrivnu, ale vracám sa k vám se dvěma hrivnama. Ráno ste ně svěřili céru a včil vám privádám z chrámu Páně aj syna s posvěcením stavu manželského. Proto přijmitě tohoto manžela vašej céry jako svého syna. Ty ženichu, cti rodinu manželky svéj, jak to prikazuje štvrté Boží prikázání. Cti otca svého aj matku svú, aby dobre ti bylo na zemi.*“ V domě ženicha byla nevěsta přijata za dceru a musela podojit krávu (kterou nedostala, jak víme). No a pak už jídlo, pití, zpěv, hry, tance až do rána, někdy i po více dnů. Svatební noc byla pochopitelně první společnou nocí novomanželů, což celému svatebnímu dni dodávalo mimořádné napětí.

Jakmile si nejstarší syn přivedl domů nevěstu, stali se mladí manželé majiteli domu i pole. Převzali veškerou zodpovědnost za chod hospodářství a rodiny. Staří rodiče se přestěhovali na výminek ve dvoře. Mohli přispívat svými životními zkušenostmi, vykonávat drobné práce podle svých možností, ale hlavně se za celou rodinu

modlili a poskytovali jí tak duchovní zaštitění. Chovali děti a vyprávěli jim pohádky, předávajíce jim kromě dějin rodu a obce také archetypy o boji dobra se zlem, o lásce, životě a smrti. (Děti nemilují pohádky O tom, jak stařeček měnil, až vyměnil. Milují sekání hlav, řezání břich, potoky krve a živou a mrtvou vodu. A nakonec byla svatba veliká.).

Nejen mezigenerační, ale také genderové kompetence byly poměrně přesně rozděleny. Pravidla byla jasná a předvídatelná. Frustrace z nenaplněných očekávání nezaměstnávaly mysl a na zvládnutí konfliktů nebylo třeba zvláštního školení. Žena sekla srpem, muž kosil kosou. Ženy zabíjely drůbež, muži dobytek. Muž nikdy nepral a nevařil, žena nikdy nekácěla stromy. V případě ovdovění vařila muži příbuzná nebo sousedka tak dlouho, dokud bylo potřeba. Tím zároveň bylo zajištěno, aby člověk v těžké životní situaci nebyl prost sociálních kontaktů a nezůstal sám.

Děti přicházely na svět jako dary Boží. Nebyly chápány jako nutné zlo, překážka v kariéře. Byly milovány oběma rodiči, ale pečovaly o ně pouze ženy. Porod a šestinedělí byly vysloveně ženskou záležitostí. Matka s kojencem je trávila v rohu světnice, „v kůtě“, oddělená plachtou kůtnicí. Zde ji navštěvovaly příbuzné a sousedky a přinášely potřebné dary – slepičí polévku, máslo, cukr, mouku. Koupat miminko a ošetřovat rodičku chodila denně babka, s péčí o domácnost, případně o další děti pomáhaly ženy. Bylo neslýcháno, aby mladá matka zůstala po celý den sama bez pomoci a podpory a vyčerpaná čekala, až se večer muž vrátí z práce, aby jí s dítětem aspoň trochu pomohl, jak je dnes v atomizované panelákové nebo satelitní době běžné. Děti byly nošeny v plachtě trávníci nebo kanafasové chůvce. (To, co teď znovuobjevujeme a obdivujeme při studiu přirozeného odchování dětí u indiánských kmenů, máme i v naší vlastní nedávné minulosti.). Matky dětem zpívaly, říkaly říkanky, mazlily se s nimi, ale cílené rozvíjející hry, jak je dnes zvykem, s dětmi nehrály. Partnery pro hru byly ostatní děti, nikoli rodiče. Matky děti učily od malička domácím pracem, otcové učili syny hospodařit.

Výchova byla skutečně autoritativní. Kdo takovou výchovu chápe jako štěkání povelů, nezažil to, co mí rodiče a jejich rodiče – totiž autoritu laskavou a milující. Dětem se nenadávalo, neponižovaly se, neposílaly se za dveře. Byly podporovány v samostatnosti a sebedůvěře. Citově nestrádaly, a pokud, tak v rodinné patologii, která byla patologií i tehdy.

Děti rodičům celý život vykaly. Jejich vzájemný vztah se rozhodně nedal definovat jako přátelství, už vůbec ne důvěrné, což ale neznamená, že byl prost vzájemně důvěry, naopak. Nebylo třeba říkat dětem všechno třikrát, vysvětlovat a obhajovat rodičovské postoje a dosahovat u dítěte souhlasu s nimi (nebo taky ne). Pramenilo to ze vzájemného naladění a ochoty ke spolupráci. 4. přikázání bylo prožíváno jako naprostá samozřejmost.

Povšimněme si, že při odchodu dětí z rodiny do manželství omlouvaly se děti rodičům, nikoli naopak. Rodiče si byli vědomi své důstojnosti, ale i své lidské omylnosti, a nemuseli tápat ve výchovných stylech při čtení příruček o výchově, aby s trýznivými pocity viny hledali, co všechno udělali špatně.

Přeloženo do terapeutické, symbolické řeči: děti byly malé, rodiče byli velcí. Poklek dětí před rodiči v den sňatku vyjadřoval jak tuto velikost, tak také úctu a vděčnost za dar života a výchování. Rodiče s požehnáním (bene-dictio) propouštějí dítě ze své péče do jeho života, zřikají se výsadního postavení v jeho srdci, předávají je jeho životnímu partnerovi s respektem k jeho rodině. Dítě zaujímá postoj nezávislého dospělého, zcela vědomě opouští svou původní rodinu a zakládá novou. (Model maminčin mazánek a tatínkova holčička, pokud vznikl, má šanci skončit.).

Už od oltáře jdou novomanželé bok po boku, se svými rodiči a rodinami za zády. Jsou jeden pro druhého první. Berou si jeden druhého v celistvosti, i s jeho kořeny. Jejich pohled míří dopředu, do budoucna, a jejich srdce nemusejí nechráněná bolestně a zbytečně zrcadlit nedořešenou minulost předků.

Manželství bylo považováno za nezrušitelné, tím bylo také nezničitelné. Ani bída, nemoc, ani invalidita, narození postiženého dítěte nebo neplodnost nebyla důvodem k jeho rozpadu. Prostý člověk věděl, že jestliže jednou dal slib, a to veřejně a před tvářmi světa, nemůže se z něho vyvázat, až se mu jeho plnění bude zdát těžké. Vysvětlovat tuto pevnost jako pouhý výsledek tlaku veřejného mínění, ekonomickou nutnost nebo pokrytecký předsudek omezující svobodu individua by bylo hrubě zjednodušující.

Člověk jako bytost bio-psycho-socio-spirituální do manželství vstupoval ve všech těchto svých složkách včetně majetkově právní, v jednotě osobního a veřejného. Manželství a rodina byly pevně ukotveny jak horizontálně – ve společenství a v přítomnosti, tak i vertikálně – v kontinuitě minulosti a budoucnosti, v úctě k předkům a odevzdanosti a otevřenosti k Bohu. (Obraz, který mě napadá, je lanový most v Ústí nad Labem: spousta úvazů různých délek, stavba je vzdušná, pevná, přemostňující, se siluetou mířící vzhůru.).

V dnešní nevazebné době se sňatek často nekoná vůbec. Stručný přehled běžných patologií:

Dospělé dítě si do domácnosti svých rodičů přivede partnera, který se jako poslední příšedší do systému zařadí na místo nejmladšího dítěte (a tak se i chová). Narodí-li se mladému páru dítě, jeho otec je „přítel“, kterého jste dříve poznali až v nouzi, jeho matka je „přítelkyně“. Ze strachu před rozpadem hnízdo radši ani není založeno. Hlavním pojítkem vztahu je dítě, které pochopitelně dospělé pohromadě neudrží.

Bydlení bývá často z praktických důvodů vyřešeno rekonstrukcí podkroví v domě, který je majetkem rodičů jednoho z partnerů. Mladý pár se zatíží na desítky let hypotékou až ve výši několika miliónů. Původní a současná rodina nejsou dobře odděleny citově ani ekonomicky. Ten, který zůstal doma, neopustil své rodiče, aby přilnul ke své ženě. Odchod z původní rodiny doprovází - a má doprovázet - bolest v srdci rodičů i dětí. Vyhnout se jí znamená založit systém, ve kterém nikdo nemá své správné místo. Dobrá vůle ani komunikační dovednosti nestačí, je-li chaos v základech.

Pokud dojde ke svatbě, ano dnes většinou znamená – ano dokud... ano možná. Potom manželství trvá tak, jak bylo slíbeno – dočasně. Neustálá možnost zpochybňovat jednou učiněnou volbu vyvolává cyklické krize, aniž by po jejich překonání došlo k rozvinutí do spirály směrem vzhůru. Naopak - po vyčerpání veškeré energie ve snaze udržet vztah na úrovni jeho romantického začátku se spirála roztáčí směrem dolů, jak nám hezky ukazuje Válka Roseových. (Potřeba stále ověřovat pravost diamantu znemožňuje nosit ho s radostí a případně ho podle potřeby přibrousit.). Starý slib je s pomocí úřadů vyhlášen za neplatný, aby mohl být učiněn nový, stejně relativní.

Širší příbuzenstvo nebývá zváno „z úsporných důvodů“, aby si mladí mohli pořídit něco do začátku, a někdy i rodiče bývají informováni o sňatku svých dětí až dodatečně. (Nakonec při větším počtu manželů ani není divu.). A tak děti, nerozloučené, neodloučené, nepožehnané, zakládají rodiny na bázi bio-psychologické, což je oproti minulosti považováno za lepší a pravé.

S potěšením lze konstatovat, že tradice, které jsem popsala, nikdy zcela nezemřely a po pádu totalitního režimu se znovu ožívají. Dobře prožité klíčové události lidského života - narození, sňatek a smrt – doprovází odpuštění, smíření a odevzdání jako poklad pro budoucnost rodu i celého lidského společenství. Manželský slib má stále ještě toto znění : „*Já,, odevzdávám se Tobě,, a přijímám Tě za manžela. Slibuji, že Ti zachovám lásku, úctu a věrnost, že Tě nikdy neopustím a že s tebou ponesu všechno dobré i zlé až do smrti. K tomu mi dopomáhej Bůh.*“

Pospíšilová, Jarmila. *Svatba, manželství a rodinná výchova ve světle lidové tradice a současné situace* [přednáška]. Konference Lásky & pevné objetí / Liebe & Festhalten, Praha, 14.-17.10.2009. Dostupné na WWW:
<<http://www.prekopova-pevneobjeti.cz/Kongres2009/pospisilova.pdf>>